

УДК 78.071.2

ББК 85.313

Марія Будз

ПІАНІСТКА ОЛЬГА ОКУНЕВСЬКА

(до 130-річчя від дня народження)

Стаття досліджує творчий шлях та мистецьку діяльність видатної піаністки і педагога, однієї із засновниць західноукраїнської піаністичної школи Ольги Окуневської.

Ключові слова: фортепіанне мистецтво, виконавство, концертна діяльність

Серед діячів української культури чимало обдарованих, яскравих особистостей, імена яких не зайняли поки що належного їм місця в пам'яті нащадків. До них слід віднести і визначну піаністку та педагога, одну із зачинателів західноукраїнської фортепіанної школи – Ольгу Окуневську. Її ім'я, як і ім'я її видатної родини, мало хто знає в Україні й навіть на Прикарпатті, у Яворові, звідки вона родом, де прожила більшу частину свого життя й померла вже в радянські часи. Найперше, через відсутність матеріалів, які у свій час замовчувалися...

Основу скупої інформації складають музикознавчі публікації того-часної періодики ("Діло"). Їх автором є С.Людкевич. Деякі відомості про О.Окуневську знаходимо у статтях Н.Кашкадамової "Про шляхи розвитку Львівської піаністичної школи", Я.Михальчишина "Піаністка й педагог", В.Гуменюка "Порвані струни родини Окуневських" та І.Пелипейка "Жінка високої шляхетності". Про неї згадується у листуванні Лесі Українки до О.Кобилянської і О.Кобилянської до О.Маковея. Метою запропонованої статті є спроба на основі відомостей про життя і творчу діяльність О.Окуневської визначити її місце і роль у розвитку галицької фортепіанної школи.

Ольга походила з давнього священничого роду Окуневських, який був у авангарді культурного відродження на Покутті разом із родинами Кобринських, Шухевичів, Озаркевичів і багатьох інших. Її рід упродовж XIX століття постачав українській культурі визначних діячів у галузі політики, літератури, науки та музики. Старший брат Теофіл був відомим громадським і політичним діячем, послом від радикальної партії в австрійському парламенті в 1897–1900 і 1907–1918 роках, захищав права українського народу. Другий брат, Ярослав, був військовим лікарем, адміралом австро-угорського флоту (перший гуцульський адмірал!). Крім медицини, великі його заслуги в розвитку української публіцистики, мемуаристики, у збагаченні нашої літератури художньо-документальними творами з життя й побуту багатьох народів світу (два томи "Листів з чужини"). Сестра Наталія – активістка жіночого руху в Галичині й на Буковині. З того самого роду походила Софія Окуневська-Морачевська – перша жінка-лікар в Австро-Угорській імперії, письменниця, збирачка фольклору. З цього ж роду була і Наталія Кобринська.

Ольга – наймолодша донька в родині Окуневських. Народилася 1875 року в селі Яворові на Гуцульщині, у якому її батько Іполіт у 1868 році отримав посаду священика. У їхньому домі часто бували видатні тогочасні українські письменники, поети, діячі науки й культури: І.Франко, Леся Українка, М.Коцюбинський, В.Стефаник, М.Грушевський, Ігнат Хоткевич, В.Шухевич і багато-багато інших. Саме завдяки родині Окуневських селу Яворів, задовго до Криворівні, судилося стати свосхідним українським Олімпом, приїжджати до якого вважалося за велику честь.

Ось у такому оточенні і спілкуванні проходило дитинство та юнацькі роки майбутньої піаністки. Ольга вчилася в місцевій нарафіяльній школі. Ми не знаємо, під чий впливом і коли захопилася музикою, але достеменно відомо, що музичну освіту вона отримала у Віденській консерваторії. Варто згадати, що обидва її брати здобули освіту також у Відні. Після закінчення навчання у Відні Ольга їде до Києва і деякий час бере уроки з фортепіано у Миколи Лисенка. Тут, у Києві, Ольга знайомиться з Лесею Українкою і входить до кіл національно-свідомої української інтелігенції. По закінченні навчання вона повертається у Яворів через Чернівці, де познайомилася і подружилася з О.Кобилянською, яка часто гостювала в сім'ї Окуневських. Також тут, у липні 1901 року, зустрілася Леся Українка, коли їхала на лікування в Буркут, про що докладно описано в її листі з Буркута до Ольги Кобилянської, датованому 1 серпня 1901 року. В листі з повагою зазначено, що Ольга Окуневська "... стала значно ліпше грати і сама стала куди цікавішою, ніж була у Києві" [1, с.260-264].

З 1896 р. О.Окуневська живе в Перемишлі. Ми не знаємо, через які обставини вона, молода дівчина, вирішила поїхати працювати далеко від рідного дому. Нам видається справедливим стверджувати, що в Ольги були високі наміри щодо свого призначення в житті, які культивувалися в їхній родині, і вона свідомо вибрала стежку незалежності, присвятивши себе служінню рідному народові на ниві мистецтва.

Перемишль не випадково став важливим місцем у житті О.Окуневської. На той час це був значний культурний центр Галичини, друге, за значенням, після Львова місто краю, у якому з кінця ХІХ століття розпочався активний процес становлення професіоналізму в музичній культурі Західної України. Це був час, коли настала нагальна потреба в підготовці та вихованні професійних національних музичних кадрів. У своїй статті "Проблема сучасної музичної культури в Західній Україні" С.Людкевич наголошував: "Українська музична фахова школа – це одна з найважливіших органічних частин нашої рідної школи, яка для нас є справедливо символом національного відродження та якою наша суспільність у Галичині мусить дорожити саме тому, що не має своєї власної держави, яка має обов'язок усіма засобами шукати чистий ідеал національної культури" [2, с.389-395].

Вивчення історії фортепіанного виконавства та музичної освіти в Галичині кінця XIX століття бере свій початок саме з імені Ольги Окуневської. Вона була однією з перших професійних українських піаністів. Разом із піаністкою Ольгою Ціпановською була засновницею фортепіанної школи як безпосередньо в Перемишльському дівочому ліцеї, так і в широкому розумінні цього слова. О.Окуневська більше як двадцять п'ять років (з невеликою перервою) очолювала цю школу, яка "...стала значним осередком музичної освіти в Галичині" [3, с.13]. Учениць готували до професійної роботи, хоч, насамперед, мали на увазі розвивати їхній світогляд, постійно дотримуючись цього напрямку.

У десятих роках XX століття у школі зародилася важлива традиція проводити в кінці кожного навчального року музичні концерти-звіти ("пописи"), що відіграло певну позитивну роль у культурному розвитку Перемишля. У своїй рецензії на один із перших концертів учнів школи (1909 рік) С.Людкевич відзначив високий дух, який панував у цьому закладі, а звідси і високий рівень виконавства дівчат-піаністок.

Двома роками пізніше (1911), знову побувавши на концерті-звіті "школи фортеп'яно", Станіслав Людкевич назвав його уже "моментом важним і незабутим, бо се був перший музичний наш попис у Перемишлі, до якого треба віднести не тільки серйозно, але й респектовно, і який у многих моментах відбивав значно від шаблонів в офіціальних школах і консерваторіях музичних; знати се було трохи і в доборі поодиноких продуктів (творів. – М.Б.), що деколи не числилися зі шкільними нормами поодиноких "ступенів" науки, про які годі й питати. Бракувало тут трохи фуг, сюїт і сонат старого і класичного стилю і т.д. Та попри те все, попис тим оригінальніше представлявся та в результаті зробив на кожного неупередженого, а музикально тямущого вражіння, що наука фортеп'яно в ліцеї змістом своїм у суті речі далеко переходить границі, назначені їй умовами і нормами шкільними та майже вповні досягає задач, які ставить собі всяка й найповажніша музична школа" [4, с.441-442].

Наступного, 1912 року, Станіслав Людкевич знову говорить, що "музична школа фортеп'яно в дівочім ліцеї, яка, замкнена в шкільних мурах, не потребує реклами, ані не має конкуренції, підіймає останніми роками свій престиж музично-педагогічний так високо, що переходить найсміліші надії всіх, що інтересуються нею", і далі: "Якщо порівнювати його з минулорічним, то оцінка мусить вийти вдвоє похвалніша. Велика праця – та ще кращі результати. Бо справді серце ширшає в грудях, коли бачиш, що десь у наших пансіоні, тихо й незаметно, ростуть і розвиваються таки на очах кріпкі і дуже музикальні таланти, зростає культ і почуття правдивої краси і штуки та никнуть останки дилетантизму. За все те учительському проводові щире спасибі" [5, с.446].

Як бачимо з рецензій С.Людкевича, професіоналізм у школі постійно зростав, і в цьому була найбільша заслуга її директорки – Ольги Окуневської.

“Ніякі похвали тут не зможуть зрівноважити тої величезної суми і вартості праці, вложеної над музикальною освітою дівчат у перемишльському ліцеї. Не треба, мабуть, і казати, що львівна часть заслуги належить знаменитій просто вчительці і директорці школи п. О.Окуневській, що своїм ученицям, особливо ж надійним, віддається всією душею з правдивим пожертвуванням” [6, с.447].

О.Окуневська виявила послідовність та наполегливість у налагодженні систематичної освіти дівчат-піаністок, що дозволило відчутно підняти фаховий рівень викладання фортепіано. За свою багаторічну вчительську працю вона виховала багатьох учениць, сформувавши їхній світогляд та піаністичні принципи в початковий період. Серед них дві найвизначніші, що прославили як її ім'я, так і галицьку піаністичну школу початку ХХ століття. Це – Наталія Кміцикевич-Цибрівська (1896–1986), яка після ліцею вчилася у Вищому музичному інституті ім. М.Лисенка у Львові та у Віденській музичній академії в К.Радля й інших; концертувала в Західній Україні, в радянські часи працювала в музичному училищі Станіслава (нині Івано-Франківськ) та Володимира Божейко (1895–1955), яка вчилася у Теодора Ленієтицького, Еміля Зауера й А.Кессісоголю у Віденській музичній академії, концертувала у Відні, Празі, Гану та Західній Україні. Вона була першою галицькою піаністкою, що почала виступати на європейських концертних естрадах. Високофаховим мистецьким рівнем свого виконання зробила відчутний внесок у підвищення музичної культури Західної України.

Окрім педагогічної діяльності, О.Окуневська постійно займалася концертно-виконавською діяльністю по містах Західної України. Брала активну участь у громадському житті Перемишля і Львова. Вона неодноразово виступала в концертах до Шевченкових роковин, виконуючи твори М.Лисенка. Виступала на першому концерті-ювілей Івана Франка, який влаштувала студентська молодь Львова 30 жовтня 1898 року. “Вдаюся теж вставити у програму фортеп'яну точку, бо відома піаністка, прихильниця Франка Ольга Окуневська згодилася виступити на концерті з одною лівівською та лисенківською точкою”, – згадував С.Людкевич [7, с.406-407].

У цьому ж році вона виступала разом з усевітньо відомою співачкою Соломією Крушельницькою як акомпаніаторка. Це підтверджують театральні афіші, які досі збереглися. На одній з них читаємо: “Концерт зі співучастею п'яністки п-и Ольги Окуневської, учениці М.Лисенка 21 червня 1898 року, Львів” [8, с.128]. Достеменно не відомо, як і де познайомилися дві великі артистки, але, ймовірно, через брата Теофіла, який довгі роки підтримував дружні стосунки з С.Крушельницькою.

У 1923 році, після смерті сестри Наталки, Ольга покидає педагогічну працю і назавжди повертається у Яворів у будинок своїх батьків, у “монастир”, як любили називати його сестри. З собою забрала улюблене фортепіано

австрійського виробництва. Часто грала на ньому, звуки його розносилися далеко по сусідніх горах. Пікуди не виїжджала, але з великою любов'ю приймала дорогих їй гостей: чи то рідних братів – Теофіла і Ярослав, чи Ольгу Кобилянську та інших.

Ольга прожила найдовше з усіх Окуневських і померла в 1960 році. Прожила самотньо. До 1939 року вона вела велике господарство, мала прислугу, яка їй допомагала. З приходом радянської влади господарство ліквідували, прислуги не стало, і стара жінка доживала свій вік у матеріальних нестатках. Вона слабо орієнтувалася у практичних справах, чим користувалися не завжди совісні люди. Так, інструмент купив у старої піаністки один панок із Косова майже за безцінь і незабаром вивіз його в Палестину, де вигідно продав [9].

Інші цінні речі, реліквії, книжки (сімейна бібліотека налічувала книжки на п'ятьох мовах) опинилися у руках колекціонерів та випадкових людей. Громадськість виявила байдужість до людини, яка так багато зробила для української культури. Навіть на її могилі встановлений хрест не має напису.

На закінчення варто підкреслити про необхідність розвитку духовності нації через вивчення культурної спадщини свого минулого. І в цьому контексті творча постать Ольги Окуневської заслуговує на "повернення із забуття".

О.Окуневська стала однією із засновниць перемишльської піаністичної школи і відіграла велику роль у становленні, розвитку й успіхах галицького піанізму. Її виконавська, педагогічна та громадська діяльність долучається як самодостатня частка до складного процесу становлення професіоналізму в західноукраїнській музичній культурі.

1. Леся Українка. Лист до О.Ю. Кобилянської // Зібрання творів у дванадцяти томах – Том II Листи (1898–1902). – К., 1978 – С. 260-264
2. Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи. – Том II – Львів, 2000 – С.389-395
3. Кашкадамова Н. Фортеп'яння мистецтво у Львові. – Тернопіль, 2001
4. Діло. – Львів, 1911 – Ч.127
5. Діло. – Львів, 1912 – Ч.132
6. Діло. – Львів, 1912 – Ч.133
7. Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи. – Том II – Львів, 2000. – С. 407
8. Врублевська В. Соломія Крушельницька: Роман-біографія. – К.: Лібри, 1986.
9. Гуменюк В. Порвані струни родини Окуневських // Гуцульщина. – 1994 – №6(42). – Вересень.
10. Медведик П. Записки НТШ – Т.226 – Львів, 1993 – С.430-431.

This article deals with the returning of the name of one of the first founders of the West Ukrainian piano school – Olga Okunevska, a famous pianist and a teacher from forgetfulness.

Key words: piano art, artistic performance, concert activity.